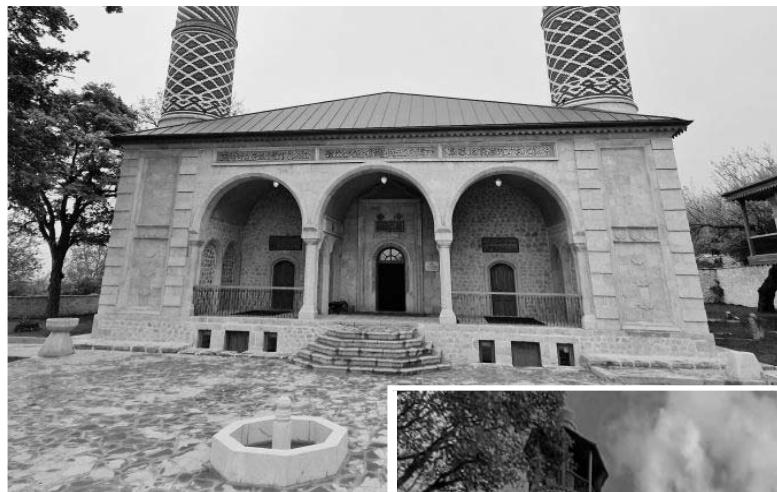

Şuşanın inciləri: 4 dəfə yenilənən abidə

Yuxarı Gövhər Ağa Məscidi işğaldə olaraq Şuşanın dağlığı
17 məscidindən biridir. Məscid Şuşanın mərkəzi meydanındadır. Onun inşası 1850-ci ildə Pənahəli xanın tapşırığı ilə başlayıb, amma fasılələrlə tikilib. Xanın qızı Gövhər Ağanın yardımı ilə tikintisi 1883-cü ildə yekunlaşdırıldı. Məscidin daş divarlarında hər yeri dağdırılıb, əmlakı yağmala-nıb, xarabaliqları altında

heyvan saxlanılıb.

Yuxarı Gövhər ağa məscidi həm də Şuşa cüme məscidi adlanır. Şuşa şəhərinin Mərkəzi meydanında tikilib, məlumatlara görə şəhər erazisində tikilmiş ən qədim məsciddir. Məscid Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən ölkə əhəmiyyətli tarix-mədəniyyət abidəsi kimi qeydiyyata alınıb. Bu məscidin yerində əvvəlcə qamışdan inşa edilmiş məscid olub. 1750-ci illerde Şuşanın əsası qoyulanda Pənahəli xanın göstərişi ilə şəhər meydanında ilk məscid tikilməli idi, o dövrə şəhər yeni salındığından daş tikinti üçün vaxt və imkan yox idi, bələ olduqda Yuxarı Gövhər Ağa Məscidi nin ilk variantı qamışdan quruldu.

Qamış qədimdən bəri ucuz, asan əldə olunan tikinti materialı olub. Xüsusile Qarabağ təbətində qamışın bol olması, hər addımda bitməsi tikintidə istifadəsini də əlçatan edirdi. Əvvəlcə taxta direk-lər torpaq bərkidilir, bəlli bir çərçivə yaradılır. Qamış dəstələri şaquli və ya üfüqi şəkildə çərçivə-yə hörülür. Bəzən iki qat qamış hörülür, arasına gil və ya saman qarışdırılmış palçıq doldurulurdu ki, bina möhkəm olsun. Hörmə prosesindən sonra divarların üzəri palçıq-saman qarışığı ilə suvanır. Bu üsulla həm yağışdan qorunurdu, həm də istilik və soyuq izolyasiyası balansı qorunurdu. Dam ya qamışla örtülürdü, ya da taxta və torpaq qarışığından istifadə olundu. İlk Yuxarı Gövhər Ağa Məscidi bələcə yarandı.

Qamışdan tikilmiş bu ilk məscid yalnız müvəqqəti ibadətgah funksiyası daşıyırı, daha geniş imkanları yox idi. 1768-1769-cu

ümumi məlumatlar olsa da ölçü, memarlıq əsləb, estetik görünüşü barədə çox ətraflı mənbə yoxdur.

XIX əsrin I yarısında Gövhər ağanın maddi dəstəyi ilə İbrahimxəlil xanın yarasız hala düşmüş məscidinin yerində qoşa minarəli üçüncü məscid inşa edilir. Məscidin iki minarəli olması, minarələrin məhəlli təbii daş və ya kerpicdən tikilməsi barədə məlumatlar isə rus rəssam və seyyah Vasili

findən Verşaginin təsvir etdiyi məscidin yerində Şuşanın dördüncü və sonuncu cüme məscidi inşa edilir. Həmin məscid bizim dövrümüzə yaxşı saxlanmış vəziyyətdə çatıb. Lakin Qarabağ müharibəsi zamanı Şuşanın işğalından sonra məscid qismən dağdırılıb, interyeri məhv edilib, minarələrinin dekoru zədələnib və örtükliyə dağdırılıb.

İşğaldən azad edildikdən sonra ölkə başçısının göstərişi ilə məscid yenidən təmir edildi, divarlar möhkəmləndirildi, tarixi daş və kerpic divarlar yoxlanıldı, işğal dövründə baxımsızlıqdan yaranan çatlar dolduruldu, zəif sahələr möhkəmləndirildi. İki minare tamamilə yenidən quruldu, daxili və xarici daş kerpicləri dəyişdirildi, silinmiş, məhv edilmiş dekorativ elementlər orijinal əsləbde bərpa olundu. Məscidin dam örtüyü tarixi plan üzrə taxta

çərçivəli idi, həmin dam örtüyü yeniləndi, su keçirməyən örtüklərə qorundu. Həmçinin temelin bərpası dıqqətə aparıldı, torpaq və rütubət problemləri aradan qaldırıldı.

Məscidin unikal görünüşü qorunub saxlanılaqla dekorativ elementlər bərpa edildi. Eyanlar, taxta və daş ornamentlər, pəncərə çərçivələri və qapılar əvvəlki görünüşə uyğun hazırlanıb. Mədrəsə elementləri, taxta konstruksiyalar, interyer bəzəkləri olan taxta tavan, sütunlar tamamilə bərpa edildi. Tarixi mənbələrdə qeyd olunan naxış və rənglər orijinal əsləbə uyğun olaraq təkrarlanıb.

Məscidə təhlükəsiz və müasir elektrik sistemi quraşdırıldı, sistem məscidin tarixi görünüşünə xələl getirilmədən gizli şəkildə yerləşdirildi, müasir yanğın xəbərdarlığı, təhlükəsizlik kameraları və nəzarət sistemi əlavə olundu. Həmçinin, yağış və qar sularının düzgün axışını təmin etməsi, binaya zərər verməməsi üçün döşəmə və dam sistemləri yenilənib. Məscid Şuşa işğaldən azad edildikdən sonra əsaslı təmiri başa çatdırılaraq 10 may 2023-cü ildə Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva tərəfindən rəsmi olaraq açıldı.

Lala Mehralı

illərdə qamış məscidin yerində daşdan yenisidir, ikinci məscid tikilir. Çünkü Şuşa şəhəri böyük və möhkəmləndikcə, habelə əahlisi artıqca daha dözdümlü, funksional tikiliyə ehtiyac yaranır. Bu artıq Şuşa şəhərinin mərkəzində yerləşən əsas məscid rolunu oynayır. Memarlıq baxımından o dövrün sade əsləbündə qurulmuş, daş divarları, taxta tavanı və geni ibadət zalı vardi. Məscid camaat üçün daha rahat, uzunömürlü və möhkəm idi. İlk daş məscidin memarlıq detalları barədə tarixi mənbələrdə ətraflı təsvir təsəssüf ki yoxdur. Məscid 1768-ci ildə başlanısa da inşası yarımqıraq qalıb. Sonrakı illərdə (XIX əsrin əvvəllərində və 1883-1885-ci illərdə) məscid bir neçə dəfə yenidən tikilərək bugünkü monumental görünüşünə getirilib, tam olaraq 1885-ci ildə tamamlanıb istifadəyə verilib. Məscidin ilk daş versiyasının, ümumilikdə ikinci versiyası haqqında

Vereşagın tərəfindən çəkilmiş eskizlərlərdən əldə edilib. Rəssam məscidin memarlıq-bəlli xassələri, minarələrin forması və binanın ümumi görünüşü dəqiq təsvir edir. Bu eskizlərin sayesində tikilinin konstruktiv quruluşunu, daxili planlaşdırmasını və bəzək elementlərini təxmin etmək olur.

1883-cü ildə yenə Gövhər ağanın maddi vəsaiti əsasında memar Kərbəlayı Səfixan Qarabağı tərə-

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə “regionların sosial-iqtisadi inkişafının təşviq edilməsi “istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

